

Contemporary French and Francophone Narratology, red. John Pier, The Ohio State University Press, Columbus 2020, ss. 237

Amerykański narratolog John Pier, od lat mieszkający i pracujący we Francji, w 2011 roku pytał, czy istnieje francuska narratologia postklasyczna. Dla wielu czytelników stanowi to może niespodziankę, wszak narratologia narodziła się wraz z wydaniem ósmego numeru czasopisma „Communications” w 1966 roku, poświęconego *l'analyse structurale de récit*. Autorami zawartych w nim prac byli ważni dla rozwoju tej dyscypliny naukowej badacze, tacy jak: Roland Barthes, Umberto Eco, Gérard Genette, Algirdas J. Greimas i Tzvetan Todorov (temu ostatniemu zawdzięczamy zresztą jej nazwę). Jednak w kolejnych latach, o czym Pier pisze we wstępie do recenzowanego tomu, w kraju swego powstania zainteresowanie narratologią stopniowo spadało. Jeszcze w latach dziewięćdziesiątych, gdy na całym świecie mówiono o tzw. zwrocie narratystycznym (zob. np. Burzyńska, 2004), wielu francuskich badaczy nadal utożsamiało ją przede wszystkim z nieaktualnym i nieatrakcyjnym strukturalizmem¹. Nic dziwnego zatem, że na przestrzeni ostatnich dwóch–trzech dziesięcioleci ton w narratologii na arenie międzynarodowej nadawali głównie badacze ze Stanów Zjednoczonych, Niemiec czy krajów skandynawskich.

Taki stan rzeczy od początku XXI wieku zaczyna ulegać zmianie dzięki ważnej pracy Sylvie Patron, redaktorki m.in. *Introduction à la narratologie post-classique* (2018), a także dzięki Raphaëlowi Baroniemu, cenionemu za *La Tension narrative* (2007), oraz właśnie Johnowi Pierowi, autorowi, współautorowi i redaktorowi licznych publikacji poświęconych współczesnej narratologii. Pier jest redaktorem wydanego w 2020 roku w znanej serii „Theory and interpretation of narrative” recenzowanego tu zbioru *Contemporary French and francophone narratology*. Jego celem nadrzędnym wydaje się przedstawienie

¹ Oczywiście badania nad narracją we Francji w drugiej połowie XX w. nie zniknęły kompletnie; należy wspomnieć o pracach autorstwa Paula Ricoera, Jean-Michela Adama, czy naukowców skupionych wokół „Cahiers de narratologie” i le Centre de recherches sur les arts et le langage (CRAL).

kluczowych narratologów francuskojęzycznych szerszej publiczności, a także przywrócenie francuskiej myśli narratologicznej jej istotnego miejsca we współczesnych badaniach nad narracją.

Contemporary French and francophone narratology to zbiór tekstów naukowców z Francji, Szwajcarii, Belgii i Kanady. Nie mogło oczywiście zabraknąć prac wspomnianych Patron, Baroniego i Piera. Większość artykułów wpisuje się w dobrze znaną, dominującą na początku XXI wieku wykładnię tzw. narratologii postklasycznej, zaproponowanej przede wszystkim w tomie *Postclassical narratology* pod redakcją Jana Albera i Moniki Fludernik (2010), choć już wcześniej sygnalizowanej w *Narratologies* (red. David Herman, 1999), *Narrative theory and the cognitive sciences* (red. David Herman, 2003) i *Narrative across media* (red. Marie-Laure Ryan, 2004). Autorzy starają się nawiązać krytyczny i konstruktywny dialog z „klasycznymi” pracami narratologicznymi Umberta Eco, Gérarda Genette’a czy Algirdasa Greimasa z co najmniej trzech powodów. Po pierwsze, co sugeruje już Pier we *Wstępie*, propozycje teoretyczno-metodologiczne narratologów z lat sześćdziesiątych miały wyraźnie charakter multidyscyplinarnej, transmedialnej i transkulturowej; zwracały też w dużym stopniu uwagę na kontekst wypowiedzi literackiej (wystarczy wspomnieć pierwszy akapit *Wstępu do analizy strukturalnej opowiadań* Barthesa z 1966 roku). Po wtóre, nawiązanie do prac narratologicznych z drugiej połowy XX wieku ma na celu ukazanie zarówno ich naukowej doniosłości, jak i aktualnej przydatności; pomimo głębokich transformacji w kulturze i sztuce ostatnich lat wykładnie Greimasa czy Todorova mogą z powodzeniem zostać wykorzystane we współczesnych projektach poświęconych problematyce narracji, fabuły czy świata przedstawionego. Po trzecie w końcu, autorzy podkreślają tym gestem swoją przynależność do tradycji francuskiej myśli narratologicznej, dostrzegają jej niedoskonałości i proponują rozwiązania.

Raphaël Baroni na nowo czyta wybrane „klasyczne” prace narratologiczne, wyluskując z nich te komponenty, które mogą posłużyć badaniu tego, co określa „dynamiką narracji” i „napięciami narracyjnymi”. Jego zdaniem nawet Greimas analizował zależności pomiędzy tekstem, czytelnikiem i pragmatyką fabuły.

Sylvie Patron z kolei nawiązuje do metateoretycznych dyskusji z przełomu wieków dotyczących teorii obecności narratora w tekstach narracyjnych. Jej celem jest wskazanie, że zarówno obozy „za” (*pan-narrator theory*), jak i „przeciw” (*optional narrator theory*) tak naprawdę mają swoją genezę we francuskich badaniach strukturalistycznych (przede wszystkim językoznawczych).

W trzecim tekście tomu Richard Saint-Gelais bierze na tapetę teorię paratekstu Gerarda Genette’a i wyprowadza z niej tezę dotyczącą niespójności granic pomiędzy tym, co w tekście i tym, co poza tekstem. Jego przykłady stanowią m.in. tytuły utworów, które są w rzeczywistości słowami postaci, imiona bohaterów zapisane kolorowymi czcionkami czy metaleptyczne transmigracje autora i narratora.

Benoît Hennaut rozpoczyna od krytyki powszechnych zastosowań figury narratora w teatrze. Korzystając z metodologii zaczerpniętej ze studiów performatyki, badacz proponuje jej rozumienie zawsze w relacji z przedstawieniem, w którym jego narracyjna funkcja zostaje zrealizowana poprzez gest, choreografię, dźwięk, dekoracje oraz — głos i język.

Françoise Revaz omawia dwa typy współczesnej narracji — są to tzw. saga medialna, której cechą stanowi brak kontroli autora nad kolejnymi sekwencjami wydarzeń, oraz nieskończone historie w komiksach, gdzie autor czuwa nad koherencją wszystkich (w tym

przyszłych) elementów fabuły. Określając je mianem „narracji zawieszonych”, Revaz nie tylko zwraca uwagę na ich niekompatybilność z teorią jedności i kompletności akcji Arystotelesa, ale również na swoiste napięcia czytelnicze, których nie generują żadne teksty ukończone przed publikacją.

John Pier ukazuje wpływ, jaki na teorię narracji wywarła teoria analizy dyskursu, przede wszystkim w zakresie podkreślenia istoty obecności innych dyskursów obok dyskursu fabularnego w utworze narracyjnym. Tym samym, zdaniem amerykańskiego badacza, analiza tekstu narracyjnego nie może pomijać aktu wypowiedzi i jej kontekstów. Do tego celu przydatne okazują się: teoria wypowiedzi Benveniste’a, gatunki mowy Bachtina czy sceny wypowiedzi Maingueneau.

Denis Bertrand powraca do klasycznego przeciwieństwa „wypowiedzianego” i „wypowiadanego” i analizuje je w kontekście semiotyki Greimasa oraz koncepcji „reżimów immanencji” Gillesa Deleuze’a i Félixu Guattariego. Zdaniem Bertranda reżim „wypowiedzianego” stanowi przedmiot badań narratologicznych, z kolei reżim „wypowiadanego” — badań narracyjnych.

Olivier Caïra sięga do pojęcia fikcji i dowodzi, że jego tradycyjne rozumienie jako mimetycznej narracji nie ma racji bytu w wielu mediach, takich jak gry (planszowe i wideo) czy media interaktywne. W obu przypadkach mamy do czynienia, zdaniem Caïra, z niemimetycznymi formami fikcji, ponieważ percepcja i akcja są rezultatem symulacji, a nie reprezentacji (tzw. fikcja matematyczna lub aksjomatyczna).

Przedostatni rozdział tomu, autorstwa Claude’a Calame’a, stanowi próbę wykorzystania klasycznych i postklasycznych (zaczerpniętych przede wszystkim z pragmatyki) narzędzi narratologicznych do analizy czwartej ody pytyjskiej Pindara.

Na koniec Françoise Lavocat omawia pozycję narratologii w literaturoznawstwie i teorii literatury w XXI wieku. Dostrzega jej ogromny potencjał ze względu na transdyscyplinarny charakter, który zachęca do współpracy badaczy o odmiennych orientacjach teoretycznych i metodologicznych. Podkreśla, że ta cecha narratologii może (i powinna) posłużyć za wzór do naśladowania dla innych dyscyplin literaturoznawczych.

Omówiwszy w skrócie wszystkie artykuły, które składają się na *Contemporary French and francophone narratology*, należy stwierdzić, że publikacja ta stanowi wartościowy wkład we współczesne badania nad narracją, szczególnie pod względem teoretycznym i metodologicznym. Jedyne poważne zastrzeżenie, jakie można wobec niej wysunąć, to fakt, że większość tekstów wybranych przez Johna Piera pozostaje tekstocentryczna i monodyscyplinarna. Nie odnajdziemy również prac poświęconych problemom kluczowym dla humanistów z drugiej dekady XXI wieku — przede wszystkim związanych z kwestiami kultury cyfrowej, społeczeństwa medialnego i środowiska naturalnego — a wyraźnie obecnych w ostatnich badaniach narratologicznych (zob. np. *The Routledge Companion to Narrative Theory*, 2022).

BARTOSZ LUTOSTAŃSKI

Uniwersytet Warszawski

 <https://orcid.org/0000-0001-6345-3275>

Bibliografia

- Baroni Raphaël (2007), *La Tension narrative. Suspense, curiosité et surprise*, Éditions du Seuil, Paryż.
- Burzyńska Anna (2004), *Kariera narracji. O zwrocie narratystycznym w humanistyce*, „Teksty Drugie” nr 1–2, s. 43–64.
- Contemporary French and francophone narratology* (2020), red. J. Pier, The Ohio State University Press, Columbus.
- Narrative across media. The languages of storytelling* (2004), red. M.-L. Ryan, University of Nebraska Press, Lincoln, Londyn.
- Narrative theory and the cognitive sciences* (2003), red. D. Herman, CSLI, Stanford.
- Narratologies. New perspectives on narrative analysis* (1999), red. D. Herman, The Ohio State University Press, Columbus.
- Patron Sylvie (2018), *Introduction à la narratologie post-classique*, Presses universitaires du Septentrion, Villeneuve d'Ascq.
- Pier John (2011), *Is there a French postclassical narratology* [w:] *Current trends in narratology*, red. G. Olson, De Gruyter, Berlin, s. 336–367.
- Postclassical narratology. Approaches and analyses* (2010), red. J. Alber, M. Fludernik, The Ohio State University Press, Columbus.
- The Routledge Companion to Narrative Theory* (2022), red. P. Dawson, M. Mäkelä, Routledge, Londyn.
-